

CYMELIA ZE STAREJ SZAFY

Monografia miasta Suwałk Stanisław – Albertyn Nowalski

*ze zbiorów
Biblioteki Publicznej
im. Marii Konopnickiej
w Suwałkach*

WSTĘP

2020 r. był bardzo wyjątkowy dla Suwałk. Oczywiście, tak jak na całym świecie tak i tu, na plan pierwszy wysunęły się kwestie pandemii. Koronawirus zmienił radykalnie nasze życie. W tej nowej rzeczywistości próbowaliśmy w miarę normalnie funkcjonować. Uroczyście obchodziliśmy 300-lecie nadania Suwałkom praw miejskich. Z wielu imprez związanych z tym wydarzeniem trzeba było zrezygnować lub przeprowadzić je w zmienionej formie. Wielka szkoda, bo dałyby one możliwość promowania miasta nie tylko na skalę lokalną ale też ogólnopolską. Goście, którzy rokrocznie odwiedzają nasze Suwałki z pewnością chętnie wzięliby udział w takich wydarzeniach.

Pragniemy w tym miejscu zaprezentować publikację, która naszym zdaniem wpisuje się w nurt obchodów 300-lecia miasta. Jest to pierwsza monografia Suwałk wydana w 1880 r. Oczywiście można spierać się o to, czy pojęcie monografia nie zostało tu użyte na wyrost, tym niemniej autor pracy – Stanisław Nowalski, nadał swojemu opracowaniu taki właśnie tytuł. Tak więc zapraszamy do sięgnięcia po „Monografię miasta Suwałk” wydaną w Krakowie pod koniec XIX wieku.

NOWALSKI, Stanisław
(1836-1909).

G.Z. Region

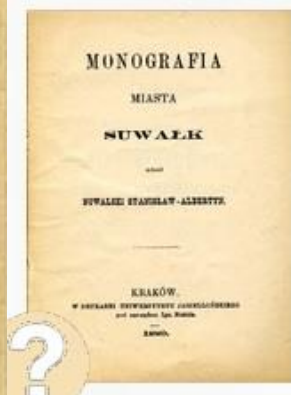
Monografia miasta Suwałk / zebrał Stanisław Albertyn Nowalski.

Kraków : [s. n.], 1880 (Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego). - 23 strony : ilustracje ; 15 cm.

Tyt. ze s. przedtyt.: Monografia Suwałk
Suwałki (woj. podlaskie) ; Monografia

Karta katalogowa i zrzut z katalogu elektronicznego Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej w Suwałkach.

https://www.suwalki-bp.sowwwa.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=repl&plnk=q_nowalski&sort=bytitle&view=1 [Dostęp: 2020.10.10].

 Książka

Monografia miasta Suwałk / zebrał Stanisław Albertyn Nowalski.

Kraków : [s. n.], 1880 (Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego). - 23 strony : ilustracje ; 15 cm.

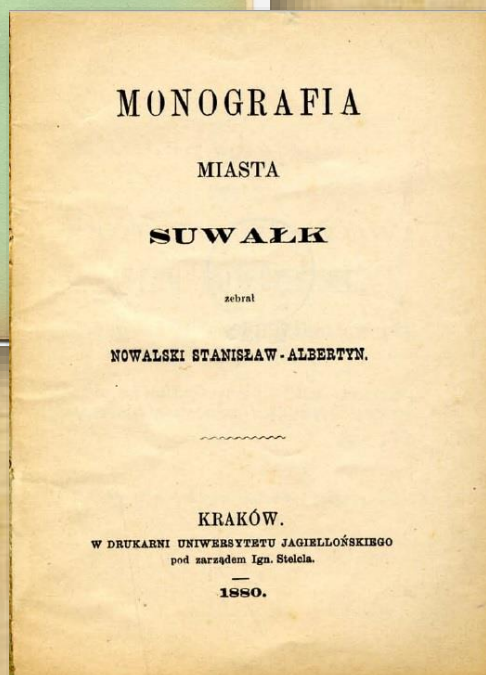
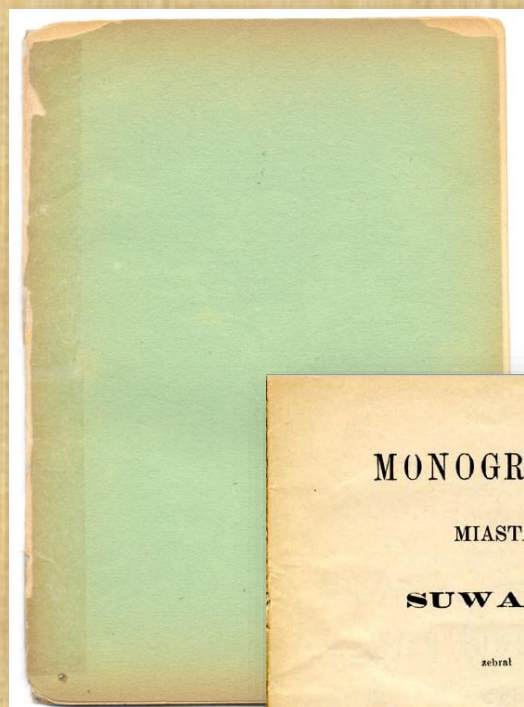
Temat: [Suwałki \(woj. podlaskie\)](#) ; [Monografia](#)

Tyt. ze s. przedtyt.: Monografia Suwałk

brak informacji o dostępności

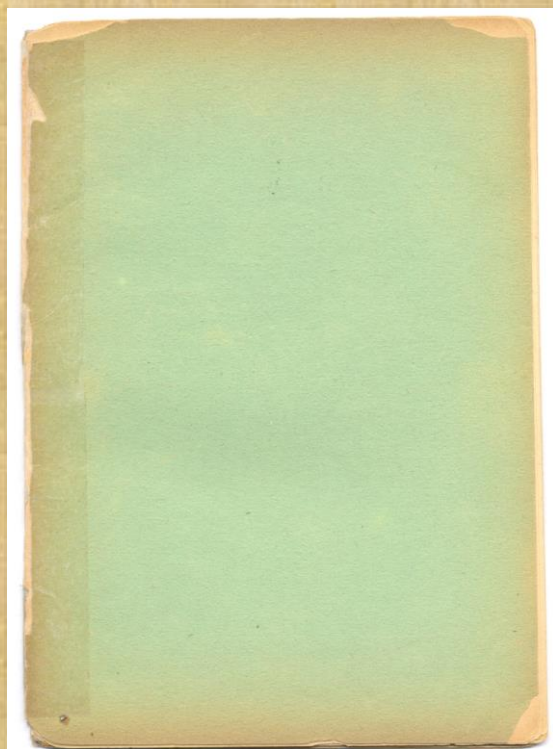
Czytelnia Książek

Brak informacji o dostępności pozycji do wypożyczenia: sygn. G.Z. Region

W zbiorach suwalskiej księżnicy znalazły się 4 egzemplarze pracy kameduły Stanisława Nowalskiego. Jeden z nich biblioteka otrzymała jako dar od prywatnego ofiarodawcy, natomiast pozostałe 3 zakupiono na aukcjach antykwarecznych.

Niewielka broszurka licząca 23 strony mimo upływu dziesięcioleci zachowała się w nienajgorszym stanie. Wprawdzie papier nabrał kremowego, a w niektórych miejscach żółtego odcienia, jednak ogólnie stan wydawnictwa można ocenić jako dobry.

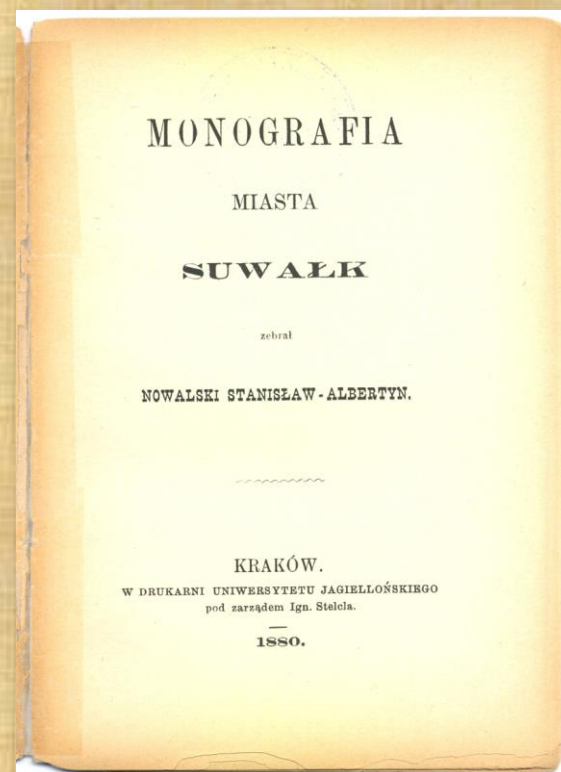
145 mm

120 mm

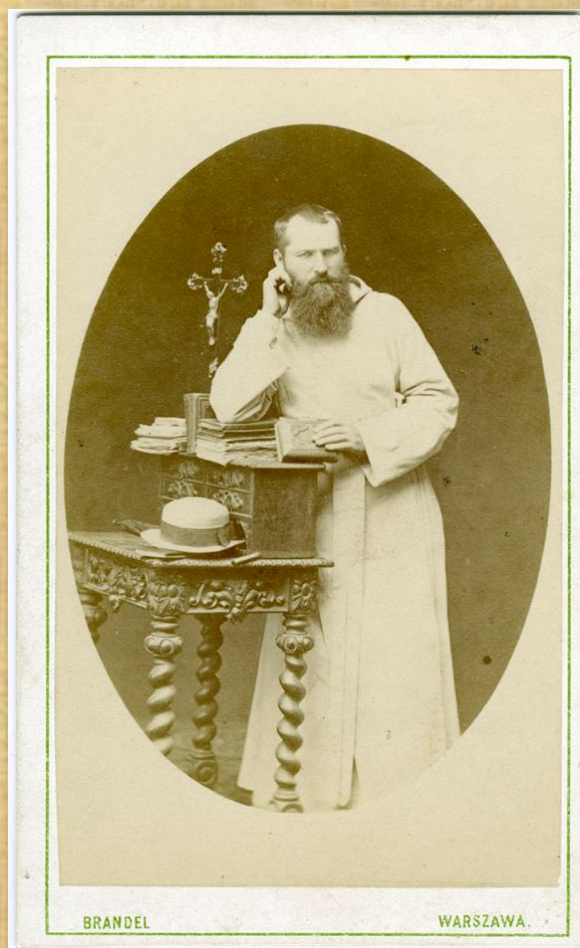
Książeczka ze względu na swoje rozmiary i objętość „ginie” na półce między obszerniejszymi wydawnictwami. Dodatkowo jej szata graficzna jest bardziej niż uboga. Niepozorna okładka, spłowiła przez lata, nie zachęca do czytania.

Informacje o publikacji daje nam dopiero strona tytułowa gdzie znalazły się podstawowe dane ją identyfikujące, a więc:

- tytuł,
- osoba autora,
- miejsce i rok wydania,
- drukarnia.

Kim był Stanisław Albertyn Nowalski?

W zbiorach archiwalnych Muzeum Warszawy zachowała się fotografia pochodząca z 1876 r., a sygnowana nazwiskiem Konrada Brandla¹. Fotografia portretowa wykonana zapewne w warszawskim studiu fotograficznym „K. Brandel i S-ka” przedstawia mężczyznę w sile wieku ubranego w habit zakonny. Na podstawie zebranych informacji wiadomo, iż jest to kameduła Stanisław Albertyn Nowalski.

Zakonnik urodził się w 1836 r. (prawdopodobnie we wsi Krasne – niedaleko Krasnopola). Do zakonu wstąpił w 1861 r. gdzie otrzymał imię Albertyn. Świecenia kapłańskie przyjął w 1866 r. W l. 1872-1876 był przeorem klasztoru kamedułów warszawskich. W marcu 1886 r. został skazany na zesłanie w głąb Rosji². Bezpośrednim powodem zsyłki było udzielanie przez Nowalskiego sakramentów unitom - *znany był z dawania ślubów katolickich unitom*³.

¹ Więcej o Konradzie Brandlu w publikacji K. Lejko, *Warszawa w obiektywie Konrada Brandla*, Warszawa 1985.

² Zob.: *Studia i materiały do dziejów ziemi suwalskiej*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1965, s. 274-275.

³ S. R. Lewandowski, *Carnuntum – północne Herkulanum w Austrii*, "Kurjer Warszawski" 1932, nr 189, s. 4.

Kameduli,

1. Ks. Albert Nowalski, ur. 1836 r., kameduła z Bielan pod Warsz. 2 lut. 1886 r. władze rządowe ros. zaaresztowały księdza A. N. za to, że spełniał obrządki religijne unitom, poczem mster spr. w. zdecydował 7 mar. 1886 r. wysłać go administracyjnie na 4 lata do jednej

¹ A. P. Kal., XLII¹³, k. 39. ² A. K. D. Sand., XI¹.

³ Prawdopodobnie jest tu mowa o ks. Alfonsie Mazurkiewiczu, w tymże dziale umieszczonym. Dopis. autora.

682

ZAKONY I ZGROMADZENIA.

z półn. gubernij Rosji pod jawny dozór policyjny. Wysłany był z granic Kr. P. pod strażą, a miał pozostawione prawo wyboru miejsca zamieszkania poza Kr. P., północno i południowo nadbałtyckim krajem i poza gubernjami: petersburską, besarabską, chersońską i taurydzką. Ostatecznie ksiądz A. N. zamieszkał w Charkowie.¹

Zmarł w 1909 r. po długiej i ciężkiej chorobie, o czym informował nekrolog opublikowany w „Kurierze Warszawskim” (1909 r., z dn. 8 lipca, dodatek poranny).

⁴ *Bojownicy kapłani za sprawę kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915 : materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych.* Cz. 1, T. 3, oprac. P. Kubicki, Sandomierz 1933, s. 681-682.

W publikacji „Bojownicy kapłani za sprawę kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915...” tak pisano o Nowalskim: *Wysłany był z granic Kr. P. pod strażą, a miał pozostawione prawo wyboru miejsca zamieszkania poza Kr. P., północno i południowo nadbałtyckim krajem i poza gubernjami: petersburską, besarabską, chersońską i taurydzką. Ostatecznie ksiądz A. N. zamieszkał w Charkowie⁴. Do kraju wrócił po prawie 20 latach. W 1905 r. znalazł się w Warszawie, gdzie zamieszkał w przytułku św. Stanisława Kostki.*

Dorobek pisarski ks. Nowalskiego nie należy do bogatych. Wiadomo, że publikował artykuły z dziedziny pszczelarstwa w warszawskiej prasie, m. in. w „Zorzy” i „Kurierze Warszawskim”.

Przez tegoż autora wyszły z druku:

Żywot Świętej Anieli z Fulginu, napisał Nowalski Stanisław Albertyn. — Warszawa 1870 roku.

Monografia Suwałk, zebrał Tenże. — Kraków 1880 roku.

Wyjdą z druku:

Monografia klasztoru Eremu Wigierskiego, Encyklopedia literatów słowiańskich, Definitio Eremitarum.

Ascia Tarłoviani decoris: a M. Jacobo Nowalski, Jn. Al. Uni. Crac. Philo. Doc. et Prof. Cracoviae Anno 1685 Die 2 Maij (i o tym autorze co pisze Alembek w 1682, Margowski w 1684, Juszyński w 1820 Muczkowski w 1849 r.

Oprócz omawianej „Monografii miasta Suwałk” za jego życia ukazał się „Żywot Świętej Anieli z Fulginu” (wyd. 1870 r.).

Zakonnik pracował również nad historią klasztoru kamedulskiego na Wigrach, zbierał też materiały do encyklopedycznego wydania dotyczącego literatów słowiańskich. Jednak żadna z tych prac nie doczekała się wydania.

Wykaz prac kameduły został opublikowany w „Monografii miasta Suwałk”.

S. A. Nowalski, *Monografia Miasta Suwałk*, Kraków 1880, s. 23.

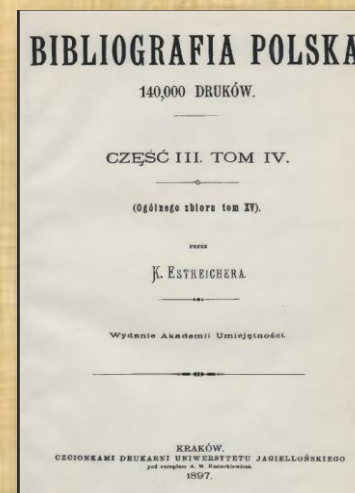
Drukiem monografii ks. Nowalskiego zajęła się krakowska Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego (początkowo funkcjonowała pod nazwą Drukarnia Akademii Krakowskiej) zarządzana wówczas (1880 r.) przez Ignacego Stelcia.

KRAKÓW.

W DRUKARNI UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
pod zarządem Ign. Stelcia.

Początki jej sięgają XVII w. Powstała w 1674 r. z podarowanej Akademii [Krakowskiej] drukarni A. Piotrkowczyka; w 1734 r. dołączono do niej oficynę Cezarych (...), drukarnię Seminarium Akademickiego.(...) W l. 1783-1784 działała jako Oficyna Szkoły Głównej koronnej tłocząc podręczniki szkolne. (...) W 1835 r. drukarnię przejął senat uczelni; w 1841 r. zmieniono nazwę na Drukarnię Uniwersytetu Jagiellońskiego; w 1844 otrzymała statut; cztery lata później zakupiono dla niej maszynę pospieszną⁵.

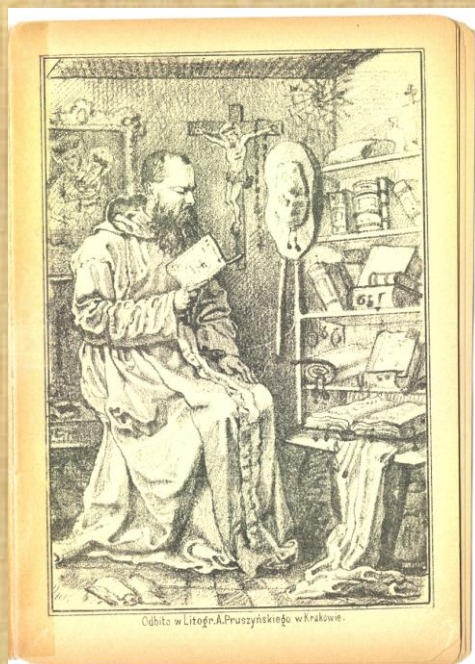
Drukarnia przez lata swego istnienia funkcjonowała pod różnymi nazwami, m. in.: Drukarnia C. K. Uniwersytetu, Drukarnia CK Uniwersytetu Jagiellońskiego, Drukarnia Uniw. Jagiell. pod zarządem A. M. Kosterkiewicza, Drukarnia Uniwersytecka, Drukarnia Uniwersytetu Jagiell. pod zarządem Józefa Filipowskiego, Imprimerie de l'Université, Typis Universitatis Jagellonicae, Geschäftsleiter A. M. Kosterkiewicz⁶. Z jej maszyn drukarskich zeszły m. in. tomy „Bibliografii Polskiej” Karola Estreichera.

⁵ Zob. B. Bieńkowska, *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005, s. 321.

⁶ Zob. więcej: *Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, <https://data.cerl.org/thesaurus/cni00048911> [Dostęp: 2020.10.10].

Uboga szata graficzna publikacji sprawia, iż zamieszczona przed tekstem głównym całostronicowa ilustracja przyciąga uwagę czytelnika. Litografia przedstawiająca celę klasztorną i czytającego zakonnika powstała w krakowskim zakładzie Artystycznej Litografii „A. Pruszyńskiego” (ul. Pijarska 17).

Historycy obecnie zajmują się bardziej gromadzeniem materiałów historycznych, niż spajaniem ich w całość; dbajcie więc obecnie o formę, niż o treść.

Rozwój historyczny nie polega wyłącznie na prawie konieczności, lecz również stanowczo i na wolnej woli człowieka - historyka.

Założona w 1873 r. przez Aureliusza Pruszyńskiego firma należała do najlepszych w Krakowie. O samym Pruszyńskim czytamy, iż był „najwybitniejszym krakowskim litografem artystycznym”⁷ zaś jego zakład: *było to miejsce, gdzie, korzystając z życzliwości właścicieli, wielu artystów mogło samodzielnie odbijać swe grafiki; stały „przysłup” miał tu, m.in. Leon Wyczółkowski. Po śmierci założyciela, zakład prowadził jego najstarszy syn Zenon, wspomagany przez młodszego Wirgiliusza*⁸.

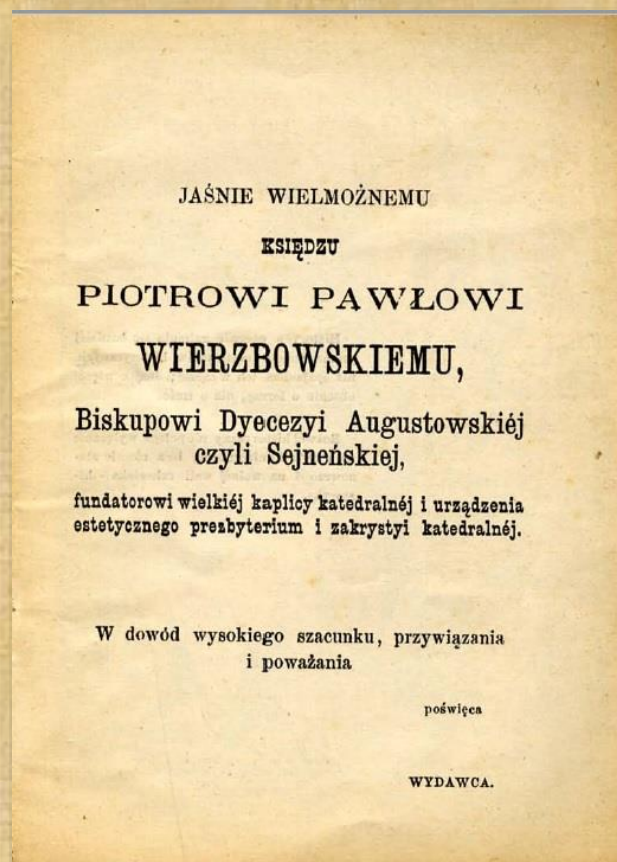
Litografię poprzedza strona zawierająca rodzaj motta – apelu adresowanego do historyków:

Historycy obecnie zajmują się bardziej gromadzeniem materiałów historycznych, niż spajaniem ich w całość; dbajcie więc obecnie o formę, niż o treść.

Rozwój historyczny nie polega wyłącznie na prawie konieczności, lecz również stanowczo i na wolnej woli człowieka - historyka.

⁷ M. Czubińska, *Najstarsze polskie plakaty komercyjne (wydane do 1914 roku)* ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie, „Pamiętnik Sztuk Pięknych” 2015, nr 10, s. 285.

⁸ AGRAART, <https://sztuka.agraart.pl/licitacja/339/22402> [Dostęp: 2020.10.15].

Książkę dedykowano ówczesnemu biskupowi diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej - Piotrowi Pawłowi Wierzbowskiemu.

W wydanej w latach 30. XX w. „Wielkiej ilustrowanej encyklopedii powszechnej” zamieszczono króciutką notkę biograficzną dotyczącą kapłana: *biskup sejneński czyli augustowski, (1818-1893), wyświęcony na kapłana 1841, 1855 proboszcz w Suwałkach, 1870 kanonik katedry sejneńskiej, od 1872 biskup w Sejnach*⁹. Znacznie obszerniejszy życiorys ukazał się wcześniej, bo w 1914 r. w „Podręcznej encyklopedii kościelnej”. Czytamy tam m. in., iż kapłan urodził się 14 lipca 1818 r. w Wierzbowie Wielkim, był synem Tomasza i Agnieszki ze Skarżyńskich. W 1837 r. „po ukończeniu szkół publicznych” w Łomży wstąpił do Seminarium oo. Misjonarzy w Tykocinie. Świecenia kapłańskie przyjął 31 października 1841 r., do 1847 r. pełnił obowiązki kapelana biskupiego i konsystorza w Sejnach. Do 1854 r. proboszcz

w Szumowie, następnie od 1855 r. objął probostwo w Suwałkach¹⁰.

⁹ Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna. T. 18, Victor-Żyżmor, Kraków 1932, s. 129.

¹⁰ Zob. Podręczna encyklopedia kościelna. U.W. T. 41/42, Poznań 1914, s. 274-275; zob. też A. Śliwiński, *Ksiądz Piotr Paweł Lubicz Wierzbowski : biskup diecezji Sejneńskiej*, „Przegląd Katolicki” 1893, nr 30, s. 465-468.

KORRESPONDENCJA PRZEGLĄDU KATOLICKIEGO.

z Petersburga.

W dniu 6-tym października odbyła się w tutejszej stolicy, w kościele św. Katarzyny, konsekracja JW. ks. Piotra Pávła Wierzbowskiego, na biskupa diecezji Sejneńskiej, czyli Augustowskiej. Konsekratorem był JW. Antoni Fijałkowski, arcybiskup Mohylewski, w asystencji JW. Jerzego Iwaszkiewicza, biskupa Antedoneńskiego, sufragana Mohylewskiego, JW. Aleksandra Gintowtta, biskupa Helenopolitańskiego sufragana Płockiego, i JW. Tomasz Kulińskiego, biskupa Satańskiego, wikariusza apostołskiego w diecezji Kielecko-Krakowskiej.

Chociaż majestatyczny obrzęd wyświęcenia biskupa, zwłaszcza w tutejszym grodzie, przy klasycznej przemowie arcy-kapłana, przy asystencji i śpiewie kleru akademickiego składowie opisany, miałby niemniej interesu dla czytelników Przeglądu, my jednakże zamiast tego wolimy podać niektóre dane z życia JW. ks. biskupa Wierzbowskiego. Urodził się dostojny nasz Pasterz 14 lipca 1818 r., w Wierzbowie wielkim, dzisiejszej gubernji i powiecie Łomżyńskim, parafji Szczepankowskiej, z rodziców stanu szlacheckiego, herbu Łabieź. Nauki pobierał w szkołach Łomżyńskich, duchowne w seminarjum Tykocińskim, w katedrze Sejneńskiej dnia 30 października 1841 r. wyświęcony na kapłana przez śp. biskupa Straszynskiego. Przy boku tegoż czcigodnego pralata, który tradycje dawnych biskupów naszych *de recte gerenda Episcopatu* zachowywał ad amissim: JW. Pasterz nasz teraźniejszy, przez kilka lat z pierwiastków swojego kapłaństwa w zawodzie konsystorskim pracował. Mamy w Bogu nadzieję, że mamy już dowody tego, że jak biskup Straszynski, wychowanie całej parafji w naszym Kościele i kraju Skarszewskiego Prymasa, we wszystkim szedł w ślady onego pralata, tak też i najprzewielebniejszy obecny nasz Pasterz poprowadzi nas owieczki swoje, ścieżkami utartymi przez onych świętych przed Panem, a zacnych przed narodem pralatów.

Ks. S. J.

6 października 1872 r. w Petersburgu wyświęcony na biskupa sejneńskiego czyli augustowskiego.

W „Przeglądzie Katolickim” (1872 r., nr 43) znalazła się krótka relacja z uroczystości.

Konsekracji dokonał arcybiskup mohylewski Antoni Fijałkowski. W notatce podano również niezbyt obszerną informację biograficzną o nowo konsekrowanym biskupie.

Konsekracja <łac. consecratio =poświęcenie> rel.

w wyznaniach chrześcijańskich, zwł. w Kościele katolickim:

a) główna część mszy; przeistoczenie.

b) obrzęd udzielenia święceń biskupich.

c) uroczyste poświęcenie kościoła, ołtarza, naczyń liturgicznych¹¹.

Korespondencja Przeglądu Katolickiego : z Petersburga, „Przegląd Katolicki” 1872, nr 43, s. 682.

¹¹ Słownik wyrazów obcych, red. J. Tokarski, Warszawa 1980, s. 381.

OSSA ET CINERES
PETRI WIERZBOWSKI
EPISCOPI SEJNENSIS
NATI 14 JULII 1818 A.
† 1 JULII 1893 A.
REQUIESCAT IN PACE

OSSA ET CINERES
PETRI WIERZBOWSKI
EPISCOPI SEJNENSIS
NATI 14 JULII 1818 A.
† 1 JULII 1893 A.
REQUIESCAT IN PACE

Wierzbowski zmarł 1 lipca 1893 r. po długiej i ciężkiej chorobie. Służbę swą pełnił przez ponad 20 lat.

5 lipca jego prochy spoczęły w podziemiach sejneńskiego świątyni.

W dobudowanej do pomocnej ściany kościoła kaplicy Matki Boskiej znajduje się pamiątkowa tablica i płaskorzeźba poświęcone pamięci biskupa Piotra Pawła Wierzbowskiego.

W tejże kaplicy 2 sierpnia 1882 r. umieszczono uroczyście cudowną figurę Matki Boskiej Sejneńskiej (tzw. Madonna szafkowa).

Sejny. Kościół kolegiacki, 1937 r.

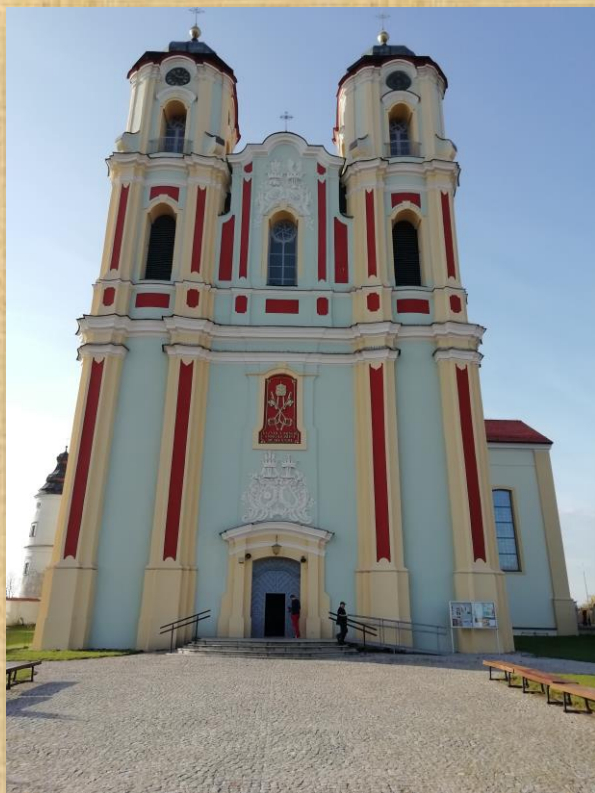
Źródło: <https://polona.pl/item/sejny-kosciol-kolegiacki,NzQ4NzY0NDk/0/#info:metadata> [Dostęp: 2020.10.15].

Ciekawy jest dualizm w nazewnictwie diecezji - „diecezja sejneńska czyli augustowska”?

Kwestię tę omawia m. in. ks. Wojciech Guzewicz w tekście „Sejneński ośrodek kościelny” w rozdziale „Diecezja sejneńska czyli augustowska”¹². Czytamy tam, iż na określenie diecezji w Sejnach używano kilku terminów, m. in. „diecezja augustowska czyli sejneńska”, „diecezja sejneńska czyli augustowska”, „diecezja augustowska”, „diecezja sejnenska”. *W sporze o nazwę diecezji przyjęto uważać za źródła podstawowe dokumenty papieskie, zawarte w Bularium Romanum i oficjalnych drukach źródłowych. Dopiero dalszym ich uzupełnieniem stają się akta wytworzone przez konsystorz biskupa i gubernatora na przestrzeni istnienia diecezji, źródła drukowane z XIX i XX w. oraz literatura przedmiotu. Dogłębna analiza i ocena jednych i drugich materiałów pozwoliła na skonstatowanie tezy o prawdziwości określenia „diecezja sejneńska czyli augustowska” i tym samym odrzuceniu innych terminów na określenie diecezji w Sejnach*¹³.

¹² W. Guzewicz, *Sejneński ośrodek kościelny : (wybrane zagadnienia)*, „Civitas et Lex” 2016, 2 (10), s. 94-95.

¹³ Tamże, s. 94.

Sejny, kościół – widok z zewnątrz oraz z kruchty kościelnej, 2019 r.

Sprawę nazewnictwa diecezji wyjaśnia również ks. Witold Jemielity pisząc iż: *pokrywała się [diecezja] terytorialnie z gubernią augustowską, a biskup mieszkał w Sejnach. Dlatego też nosiła podwójną nazwę „augustowska czyli sejneńska”. Po 1867 r. obejmowała całą gubernię suwalską, a z łomżyńskiej powiaty: kolneński, łomżyński, mazowiecki i szczuczyński.*

Po I wojnie światowej parafie z ludnością litewską podzieliła granica. Część z nich weszła do diecezji łomżyńskiej. W 1818 r. diecezja liczyła 120 parafii, 370 tysięcy wiernych i 230 księży, w 1912 r. było 128 parafii, 681 tys. wiernych i 353 księży¹⁴.

¹⁴ W. Jemielity, *Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania w XIX wieku*, „Rocznik Białostocki” 1993, t. 18, s. 138; więcej zob. też w: W. Jemielity, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972.

Wróćmy jednak do naszej „Monografii miasta Suwałk”. Otóż monografia – zgodnie z definicją słownikową to *obszerna rozprawa mająca na celu wielostronne przedstawienie wybranego kręgu zagadnień*¹⁵.

REWERSAŁ

**Prawa danego wiecznymi czasy mieszkańcom
Suwalskim na miasto etc. W roku 1715 dnia
3. Xbris. Które słowo w słowo tak się ma.**

IN NOMINE DOMINI.

Ja Xiądz Ildefons przeor, swoim i wszystkim WW. OO. Kamedułów Pustelników Świętego Romualda, konwentu Wigierskiego imieniem czynię wiadomo, tym skryptem moim dobrowolnym, wieczystym zapisem, komu o tym terazniejszego i napotym będącego wieku, ludziom wiedzieć będzie należało.

Fragment „Monografii miasta Suwałk” S. A. Nowalskiego.

Cóż, czy materiał przygotowany przez Nowalskiego spełnia to kryterium - raczej nie. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem Sławomira Filipowicza – autora pracy „Przywileje dla miasta Suwałk”¹⁶, iż tytuł krakowskiej publikacji jest „mylący”.

Zawiera bowiem przede wszystkim tekst rewersału kamedulskiego z 1715 r. Jak pisze Filipowicz: *Edycja S. A. Nowalskiego jest dość rzetelna, choć niepozbawiona drobnych wtrętów i poprawek sformułowań zawartych w oryginale. Pisownię i interpunkcję dostosował do współczesnych mu reguł, ale znaki przestankowe nie zawsze wprowadzał właściwie, narzucając w niektórych przypadkach swoją interpretację tekstu. W większości, na ile to można obecnie ocenić, dobrze odczytał słowa łacińskie i makaronizmy oraz rozwiązał skróty stosowane w kościele*¹⁷.

¹⁵ Podręczny słownik terminów literackich, red. J. Sławiński, Warszawa 1999, s. 179.

¹⁶ S. Filipowicz, *Przywileje dla miasta Suwałk*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 2006, t. 6, s. 171-183.

¹⁷ Tamże, s. 171.

Suwałki dziś jest miastem gubernialném i powiatowém; Suwałki leżą nad rzeką Han-
czą czarną.

W roku 1865. mieszkańców było w Su-
wałkach 13,517, a domów posiadało miasto
1,132; w roku zaś 1870 ludność Suwałk wy-
nosiła cyfrę 16,600. Suwałki nazwisko mają
od litewskiego wyrazu, naprzykład: Susiwił-
kaj — to jest przychodnie — zebrani ludzie
różni. — Kameduli budując Wigierski klasz-
tór, potrzebowali dużo ludzi różnych fachów
zasłużonym i chcącym osiedlić się nadawali
grunta; i tak powstała naprzód wieś, którą
potem na miasto przemieniono, jak to wi-
dzimy w zapisie Kamedulów Wigierskich —
ut supra.

Nowsze wiadomości o Suwałkach można
znaleść w Encyklopediach np. Orgelbranda,
Ungra; w geografiach różnych starożytnej
Polski, Balińskiego i Lipińskiego, bardzo
mało napisano.

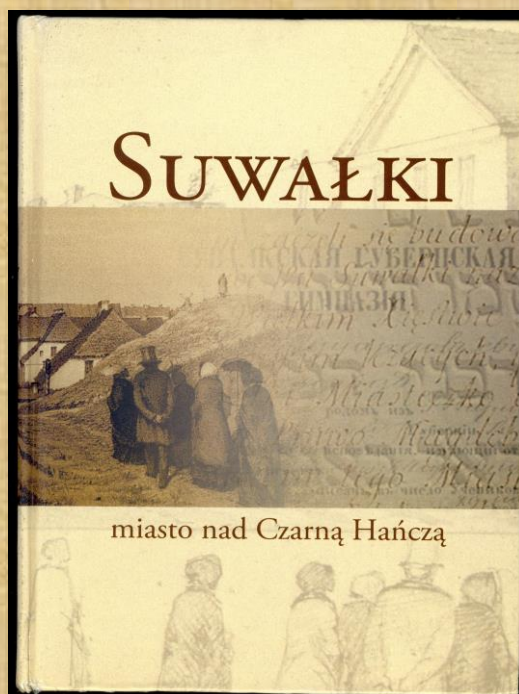
Fragment „Monografii miasta Suwałk” S. A. Nowalskiego.

Oprócz tekstu przywileju nadanego miastu przez kamedulów
w książeczce znalazła się bardzo krótka i zdawkowa informacja
o samych Suwałkach. Po więcej danych autor odsyła ewentualnych
czytelników do wydawnictw encyklopedycznych m. in. Orgelbranda
czy Ungra. Tak więc trudno tu mówić o opracowaniu stricte
monograficznym.

Jednak wydawnictwo to jest cenne z innego względu. Otóż, oryginał
przywileju kamedulskiego nie jest obecnie dostępny. Treść jego
zachowała się jedynie w publikacji Nowalskiego oraz w urzędowym
odpisie, w zespole archiwalnym „Akta miasta Suwałk 1807-1914”
znajdującym się w Archiwum Państwowym w Suwałkach¹⁸.

Stąd też chwała Nowalskiemu za jego pracę jakkolwiek by ją nazwać.

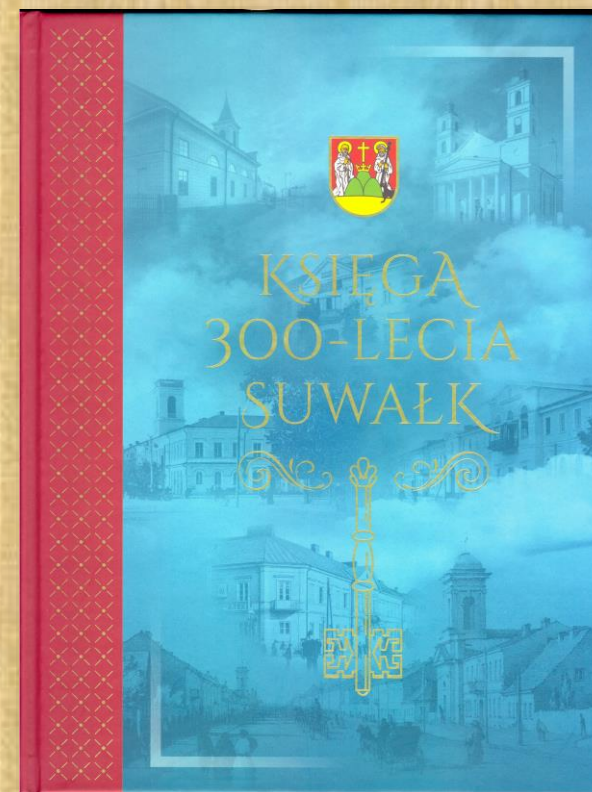
¹⁸ Zob.: Archiwum Państwowe w Suwałkach, *Akta miasta Suwałk 1807-1914*, sygn. 850, *Akta dotyczące uwłaszczenia miasta 1866-1871*, k. 16-25.

Pisząc o suwalskiej monografii nie sposób nie wspomnieć o wydanej w 2005 r. przez Wydawnictwo Hańcza książce „Suwałki : miasto nad Czarną Hańczą” (red. J. Kopciał). To ponad tysiącstronicowe opracowanie w sposób dogłębny omawia dzieje miasta od czasów najdawniejszych do początków XXI w.

Kolejną publikacją, która pretenduje do rangi monografii miasta jest „Księga 300-lecia Suwałk” (red. A. Cz. Dobroński). Najnowsze, rocznicowe wydanie felietonów, esejów i szkiców dotyczących Suwałk na przestrzeni

wieków może zainteresować wielu. Szczególną uwagę zwracają piękne zdjęcia, zarówno archiwalne jak i te współczesne, będące wielkim atutem książki. Oba wydawnictwa są efektem pracy lokalnych regionalistów, historyków, specjalistów w swojej dziedzinie wiedzy.

Bibliografia

1. Ambrosiewicz M., *Zespół poddominikański w Sejnach*, Suwałki 1997.
2. Bieńkowska B., *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005.
3. *Bojownicy kapłani za sprawę kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915: materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*. Cz. 1, T. 3, oprac. P. Kubicki, Sandomierz 1933.
4. Czubińska M., *Najstarsze polskie plakaty komercyjne (wydane do 1914 roku) ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Pamiętnik Sztuk Pięknych” 2015, nr 10, s. 285.
5. Filipowicz S., *Przywileje dla miasta Suwałk*, „Rocznik Augustowsko-Suwański” 2006, t. 6.
6. Guzewicz W., *Sejneński ośrodek kościelny* : (wybrane zagadnienia), „Civitas et Lex” 2016, 2 (10).
7. Jemielity W., *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972.
8. Jemielity W., *Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania w XIX wieku*, „Rocznik Białostocki” 1993, t. 18.
9. *Księga 300-lecia Suwałk*, red. Cz. Dobroński, Suwałki 2020.
10. Lejko K., *Warszawa w obiektywie Konrada Brandla*, Warszawa 1985.
11. Lewandowski S. B., *Carnuntum – północne Herkulanum w Austrii*, „Kurjer Warszawski” 1932, nr 189.
12. Nowalski S. A., *Monografia miasta Suwałk*, Kraków 1880.
13. *Podręczna encyklopedia kościelna*. U. W. T. 41/42, Poznań 1914.
14. *Podręczny słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Warszawa 1999.
15. S.J., *Korespondencja Przeglądu Katolickiego : z Petersburga*, „Przegląd Katolicki” 1872, nr 43.
16. *Słownik wyrazów obcych*, red. J. Tokarski, Warszawa 1980.
17. *Studia i materiały do dziejów ziemi suwalskiej*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1965.
18. *Suwałki : miasto nad Czarną Hańczą*, red. J. Kopciał, Suwałki 2005.
19. Śliwiński A., *Ksiądz Piotr Paweł Lubicz Wierzbowski : biskup diecezji Sejneńskiej*, „Przegląd Katolicki” 1893, nr 30.
20. *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*. T. 18, Victor-Żyźmor, Kraków 1932.

Zapraszamy do korzystania z naszych zbiorów

Pracownia Digitalizacji i Historii Mówionej Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej w Suwałkach
Ul. Emilii Plater 33 a
16-400 Suwałki
Tel. 87 565 62 46
digi@bpsuwalki.pl; <http://digi.bpsuwalki.pl/>